

**PESA INTERNATIONAL JOURNAL
OF
SOCIAL STUDIES**

**PESA ULUSLARARASI
SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**

December 2017, Vol:3, Issue:4 Aralık 2017, Cilt:3, Sayı 4
e-ISSN: 2149-8385 p-ISSN: 2528-9950
journal homepage: www.sosyalarastirmalar.org

**Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Suriyeli Yetim Yaşam Merkezleri: Hatay İli Örneği
Syrian Orphant Welfare Centers as a Social Policy Instrument: The Model of Hatay
Province**

Mehmet DURUEL

Yrd. Doç. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, duruel@mku.edu.tr

<https://doi.org/10.25272/j.2149-8385.2017.3.4.12>

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Makale Geçmişi:
Geliş 10 Eylül 2017
Kabul 5 Ekim 2017

Anahtar Kelimeler:

Sosyal Politika, Suriyeli Sığınmacılar,
Yetimhane, Göç.

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

Suriye'deki iç savaş nedeniyle milyonlarca insanın önemli ölçüde mağduriyet yaşadığı bilinmektedir. Ancak savaşın en çok çocukları etkilediği de yadsınmaz bir gerçektir. Uluslararası kuruluşların verilerine göre savaşta yaklaşık 6 milyon çocuğun temel ihtiyaçlarından yoksun, 700 bini aşkın çocuğun ise yetim kaldığı tahmin edilmektedir. Türkiye genelinde ve Hatay ili özelinde Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik çok çeşitli sosyal politika uygulamalarının gerçekleştirildiği bilinmektedir. Ancak devletin merkezi ve yerel yönetimler kuruluşları aracılığı ile sunduğu imkanlara erişemeyen özellikle yetim ve/veya kimsesiz çocukların varlığı da bilinmektedir. Henüz çocuk yaşta savaş travmasını yaşamaları, dil bilememeleri, yaşadıkları ortamdan ve yakınlarından tamamen farklı bir ülkeye gelmeleri devletin sığınmacılara sunduğu olanaklara erişim önündeki engeller olarak sıralanmaktadır. Bu noktada Hatay'da uygulanan ve Savaş mağduru çocukları hedefleyen Suriyeli Yetim Yaşam Merkezleri devreye girmektedir. Genellikle sivil toplum kuruluşlarının bir faaliyeti olarak ortaya çıkan bu merkezler yetim çocukları annelerinden ayırmaksızın, ev ortamında başta barınma, beslenme ve sağlık olmak üzere eğitim dahil bir çok ihtiyaçlarını gidermede rol almaktadırlar. Bu ihtiyaçların karşılanması noktasında bazen kamu kurumları ile iş birliği protokolleri imzalanmakta bazen de tamamen sivil yardımlaşma ile sorunlara çözümler üretilmektedir.

Bu çalışmada örneğine çok az rastlanabilen bir sosyal politika aracı olan Suriyeli Yetim Yaşam Merkezlerinin işleyişi, faaliyetleri, işlevi ve sorunları araştırılmaktadır. Araştırmada bu merkezlerin yöneticileri, yararlanıcı yetimler ve destek olan kişi ve kuruluşlarla birebir mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Yakınlarını savaşta kaybetmiş ve adeta 'kimsesiz' kalmış çocukların sahiplenilmesi, barındırılması ve eğitimi hem bugünün hem de yarının sosyal risklerinin bertaraf edilmesi açısından son derece önemlidir.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:
Received 10 September 2017
Accepted 5 October 2017

Keywords:

Social Policy, Syrian Refugees, Orphan,
Migration.

It is known that millions of people being aggrieved because of the civil war in Syria. But it is a gospel truth that the civil war affected the children by a majority. According to the datum of international organisations it is estimated that 6 million children are devoid of basic needs and 7 hundred are left an orphan. It is known that a large variety of social policies are being carried out towards the children refugees in Hatay and through Turkey. On the other hand it is also known that there are destitute and orphan children who couldn't have the opportunities submitted by the local government units and central executive unit. As yet at the age of a little child going through a war trauma, not knowing

a language, coming to a different country which is completely different from their own country are encumbrances which is preventing to have the opportunies submitted by the government. At that point Surian orphant welfare centers which are carried out in Hatay come in to play. These kind of centers which are coming to existence as a mostly an activity of social organisations take a role on meeting a range of needs of the orphan children without removing them from their mother such as; health, nourishment, sheltering in the setting of their home without excepting education. While they are fullfilling the needs, they sometimes sign a cooperation protocol with the public establishments or find solutions for the problems completely via civil cooperation. In this study the running, the operation the function and the issues of the Surian orphant welfare centers were investigated which is a rare social policy instrument. In the study oneto-one interviews were carried out with the directors, orphant beneficiaries, supportive instutions and supportive people. Protecting, sheltering and educating the chilren having lost their relatives in the civil war and finally having been destitute are extremly important in regard to removing the social risks of both today and the future.

Giriş

Suriye’de meydana gelen iç savaşla birlikte 3 milyondan fazla insan Türkiye’ye sığınmıştır. Başta insani gerekçeler olmak üzere, coğrafi yakınlık, inanç ve kültür yakınlığı gibi sebepler ile Türk hükümetinin uyguladığı “açık sınır politikası” Türkiye’yi Suriyeli vatandaşlar bakımından hedef ülke haline getirmiştir. Suriye’den Türkiye’ye gelen sığınmacıların oluşturduğu kitlesel akın, dünyada son dönemlerde yaşanan en geniş kapsamlı göç hareketi olarak değerlendirilmektedir (Duruel,2017a:208). Sığınmacı grubunun büyük çoğunluğunu çocuklar oluşturmaktadır. Kimi ailesi ve akrabalar ile kimi de refakatsiz olarak göç etmek zorunda kalan bu çocuklar, en fazla istismar ve sömürü ile karşılaşan kitleyi teşkil etmektedir. Türkiye açık kapı politikası uygulayarak Suriyelilerin sınırdan geçişine izin vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Madde 91 uyarınca 22 Ekim 2014’te geçici korumaya ilişkin bir yönetmelik yayımlamıştır (UNHCR:2017). Geçici Koruma Yönetmeliği, Suriyeliler için özel bir düzenleme getirmiş olup Suriyeli sığınmacılar, kendilerine tanınan bu yönetmelik kapsamında Suriyelileri, misafir olarak tanımıştır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün verilerine göre 2012 yılında 14.237 olan Suriyeli sığınmacı sayısı 2013 yılında 224.655, 2014 yılında 1.519.286, 2015 yılında 2.503.549, 2016 yılında 2.834.441 ve 2017 Kasım ayı itibarıyla 3.285.533 olmuştur. Sığınmacıların 1.764.259 (%54)’ü Erkek, 1.521.274 (%46)’sı kadındır. Yine Suriyeli Sığınmacıların yaklaşık %39’u 0-14, %47’si 0-18 yaş grubundadır. Suriyeli sığınmacıların en çok barındığı ilk üç il ise İstanbul (522.406 kişi), Şanlıurfa (451.731 kişi) ve Hatay (433.863 kişi) olmuştur. Suriyeli sığınmacıların barındıkları il nüfusuna göre oranı bakımından sıralama yapıldığında ilk sırayı Kilis (% 99.12), ikinci sırayı Hatay (%27.90) ve üçüncü sırayı Şanlıurfa (%23.28) almaktadır (GİGM:2017).

Sığınmacı çocukların tamamına yakınının, göç sürecinin her aşamasında sahip oldukları temel haklar ihlal edilebilmektedir. Göç öncesi süreçte; şiddet, silahlı çatışma, yoğun toplumsal baskı yaşamakta, yoğun ekonomik sıkıntılar yaşamakta, yaşam hakları tehlikeye girmekte, kötü beslenmekte ve temel ihtiyaçlara erişimde zorluklar yaşamaktadır. Yolculuk sürecinde ise; insan ticaretine maruz kalma, çocuk işçiliği ve en kötü koşullarda çocuk işçiliğine maruz kalma, sağlıklı olmayan koşullarda barınma, eğitimin sekteye uğraması, ihtiyaç anında tıbbi yardım alamama, ebeveyn kaybı, yalnız kalma, cinsel taciz, istismar ve şiddet gibi risklerle karşılaşmaktadır. Göçün son aşaması yani geçiş bölgelerinde ve varılan ülkelerde, çocuklar bütün risklerle karşı karşıya kalmakta bu risklere ek olarak ise sosyal ve kültürel uyumsuzluk, dil bilmeme, sosyal yardımlardan faydalanamama, yoksulluk, psikolojik sorunlar gibi” risklerle

karşı karşıya kalmaktadırlar (Topçuoğlu, 2014:89). Suriyeli çocuklar da, hayatlarını olumsuz bir şekilde ve yüksek derecede etkileyen bu risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Bulunduğu coğrafyanın ve sahip olduğu kadim yardımlaşma kültürünün ürünü olarak gerek Osmanlı Devleti'nde gerekse Cumhuriyet döneminde göçmenler, yetimler ve göçmen yetimler ile ilgili birçok politika, bu politikaları hayata geçiren ve sürdüren birçok kurum ve kuruluşun varlığından söz etmek mümkündür. Osmanlı devleti döneminde bir yandan kamusal kaynaklarla desteklenen yetimhaneler diğer yandan vakıfların çaba ve gayretleri ile çok önemli vazifeleri ifa etmişlerdir. Cumhuriyet döneminde yetimlerle ilgili bakım ve hizmetler yine bir yandan devlet, diğer yandan sivil toplum kuruluşları eliyle sürdürülmeye çalışılmıştır. Son dönemlerde spesifik olarak Suriyeli sığınmacıları meslesi desteğe muhtaç kitlenin büyüklüğü, destek miktar ve çeşitlerinin son derece geniş ve uzun süreli olması sivil toplum kuruluşlarının daha fazla inisiyatif almasını gerektirmiştir. Özellikle Türk sivil toplum kuruluşları tamamen insani kaygılarla bu gerçeliliği büyük ölçüde yerine getirmiştir. Suriyeli Yetim çocukların bakım, rehabilitasyon, eğitim ve hayata hazırlanması sorumluluğunu üstlenen ve bu amaçlara münhasır Yetim Yaşam Merkezlerini kuranlar da yine sivil toplum kuruluşları olmuşlardır. Sığınmacı yetimlere yönelik birçok hizmetin yerine getirilmesinde kamu kurumları ile imzalanan protokoller çerçevesinde devlet ile ortak çalışan bu kuruluşların geleceğin sosyal risklerinin bertaraf edilmesi noktasında çok önemli görevler üstlendiği görülmektedir.

1.Sosyal Politikanın Genişleyen Alanı Sığınmacı Yetim İlişkisi

Sosyal Politika, ilk çağlardan beri olagelmış ve temelinde insanın simgelendiği emek gücünün korunmasına dönük bir anlayışı ifade etmektedir. Sosyal politikanın bugünkü anlamına ve boyutlarına ulaşılması için yüzyılların geçmesi, toplumların ekonomik, sosyal ve siyasal yapılarının köklü değişikliklere ve dönüşümlere uğraması gerekmiştir (Talas,1992:13). Dar anlamda sosyal politika, işçi sınıfına ve onun çok temel sorunlarına yönelik dar kapsamlı, sınırlı amaçlı bir politikadır. Bu biçimi ile de ilk önce emek ve sermaye arasındaki çelişkilerin ve eşitsizliğin ortaya çıktığı endüstrileşen toplumlara özgü bir politika olarak belirlemekte ve temel amacı da yükselen emek - sermaye çatışmasını azaltmak olmaktadır (Koray, 2008:33). Zamanla sosyal politikanın anlam ve hedeflerinde değişim yaşanmıştır. Sadece emek-sermaye dengesini gözetken, sosyal güvenliği önceleyen anlayıştan sosyal devletten ve geniş anlamda sosyal politika olarak ifade edilen sosyal adalet ve sosyal eşitlik konularına küresel bir bakış açısı kazandıran anlayışa doğru bir değişim yaşanmıştır. Yoksulluğun önlenmesi, asgari eğitim, sağlık koşullarının sağlanması, işsizlikle mücadele, engellilerin ve diğer dezavantajlı grupların toplumsal dışlanmaya maruz kalmaması, hatta topluma katkı verecek pozisyona getirilmeleri, göçmenlerin entegrasyonunun sağlanması, kimsesiz yetim çocukların topluma kazandırılması gibi konular geniş anlamda sosyal politikanın temel konuları haline gelmiştir.

Sosyal politika, sosyal refah hizmetleri bağlamında ele alındığında uzun bir tarihi geçmişe sahip bir araştırma alanıdır. Bu tür hizmetler medeniyetin başlangıcından beri sağlanmaktadır. Çünkü, tüm toplumlarda yetimler, körler, engelliler, yoksullar ve hastalar gibi kendi kendine bakamayan, ihtiyaçlarını gideremeyen bireyler bulunmaktadır. Bu grupların ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli yöntemler geliştirilmesi ise bütün toplumların karşılaştığı en önemli problemlerin başında gelmektedir (Ersöz, 2011:27).

Toplumsal refahın geliştirilmesi kadar toplumsal barışın korunması da sosyal politikanın öncelikleri arasında yer almaktadır. Son dönemlerde Suriye'den Türkiye'ye yönelen sığınmacı akını sığınmacılarla birlikte birçok sosyal ve ekonomik sorunu da Türkiye'ye taşımıştır. Sayıları milyonlarla ifade edilen Suriyeli sığınmacıların geldikleri toplumda oluşturdukları başta güvenlik olmak üzere, ekonomik ve sosyal riskleri bertaraf etmeyi hedefleyen sosyal politikaların geliştirilmesi hayati derecede önem arz etmektedir (Duruel, 2016a:4). Bir yandan

tamamen insani gerekçelerle açık sınır politikası kapsamında ülkeye kabul edilen sığınmacılara asgari bir hayat standardı sağlamak yükümlülüğünü üstlenen devletin diğer yandan kendi toplumsal barışını koruma adına önlemler alma gayretinin sonucu olan sosyal politikaların hedef gruplarından birisini de yetimler oluşturmaktadır.

Suriye'deki iç savaş nedeniyle milyonlarca insanın önemli ölçüde mağduriyet yaşadığı bilinmektedir. Ancak savaşın en çok çocukları etkilediği de yadsınmaz bir gerçektir. Uluslararası kuruluşların verilerine göre savaşta yaklaşık 6 milyon çocuğun temel ihtiyaçlarından yoksun, 700 bini aşkın çocuğun ise yetim kaldığı tahmin edilmektedir. Türkiye genelinde ve Hatay ili özelinde Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik çok çeşitli sosyal politika uygulamalarının gerçekleştirildiği bilinmektedir. Ancak devletin merkezi ve yerel yönetimler kuruluşları aracılığı ile sunduğu imkanlara erişemeyen özellikle yetim ve/veya kimsesiz çocukların varlığı da bilinmektedir. Henüz çocuk yaşta savaş travmasını yaşamaları, dil bilememeleri, yaşadıkları ortamdan ve yakınlarından tamamen farklı bir ülkeye gelmeleri devletin sığınmacılara sunduğu olanaklara erişim önündeki engeller olarak sıralanmaktadır. Bu noktada Hatay'da uygulanan ve Savaş mağduru çocukları hedefleyen Suriyeli Yetim Yaşam Merkezleri devreye girmektedir. Genellikle sivil toplum kuruluşlarının bir faaliyeti olarak ortaya çıkan bu merkezler yetim çocukları annelerinden ayırmaksızın, ev ortamında başta barınma, beslenme ve sağlık olmak üzere eğitim dahil bir çok ihtiyaçlarını gidermede rol almaktadırlar. Bu ihtiyaçların karşılanması noktasında bazen kamu kurumları ile iş birliği protokolleri imzalanmakta bazen de tamamen sivil yardımlaşma ile sorunlara çözümler üretilmektedir.

2. Yetim Bakımı, Yetimahane ve Suriyeli Yetimler

Türkiye, yetimlere ve göçmen çocuklara bakım hizmetleri ile ilgili kadim bir geçmişe sahiptir. Osmanlı toplumunda korunması gereken çocuk dendiğinde ilk akla gelen kurumlar vakıflar olmuştur. Vakıfların yetim ve yoksul çocukları korumanın yanı sıra çocuklara yönelik pek çok hizmet faaliyetini yerine getirdiği görülmüştür. Ayrıca vakıflar çocuklara koruma hizmeti veren kurumları da desteklemişlerdir.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında yaşanan büyük savaşlar nedeniyle çok sayıda şehit verilmesi kimsesiz çocuklar sorununu gündeme getirmiştir. Bu sorunun çözümü için bazı girişimlerde bulunulmuş ve II. Abdülhamit Döneminde Darülhayr-ı Ali kurulmuştur. 1903 yılında açılan bu kurumda yaklaşık 400 çocuk bakılmış ve 1909 yılında da kapatılmıştır.

Osmanlı Devleti döneminde “darüleytem” müessesesi yetimlere yaklaşım politikalarının en tipik örneklerinden birisidir. Savaşlarda ortaya çıkan kimsesiz ve yetimleri barındırmak gayesiyle bir sosyal ihtiyaç olarak doğan ve 1915 yılı başından itibaren faaliyete geçen Darüleytamların sayısı 1916'da 69'a ulaşmıştır. Darüleytamlara 12 yaşından küçük çocukların alınmasını kararlaştırılmıştır, bu kurumlara 7 yaşına kadar kız, 12 yaşına kadar erkek yetimlerin alındığı belirtilmiştir. Darüleytamlarda 6 yaşından küçükler için anaokulu mekteplerinin programına uygun olarak okul öncesi eğitimi de verilmektedir. 6-12 yaş arasındaki yetimler ise, Mekteb-i İptidaiye yönetmeliğine uygun olarak ilkokul eğitimi almaktadırlar. Şayet çocuk 12 yaşından sonra bir üst kademedeki eğitimine devam edecekse, Darüleytamlar bu öğrencilerin tahsillerini sürdürmeleri için gerekli yardımı yapmışlardır (Kesgin, 2017:68). Darüleytamlarda yetimlerin eğitim ve öğretimlerinin yanı sıra sosyal ve ekonomik olarak gelişimleri için çalışmalar yapılmıştır. Yeteneklerine göre zanaat ve diğer alanlarda meslek edindirme çalışmaları ile kendi ayakları üzerinde durmaları ve belirli bir sosyal statüye sahip olmaları konusunda desteklenmişlerdir. Himâye-i Etfal Cemiyeti, 1908 yılında kimsesiz çocukları koruma amacıyla kurulmuş diğer bir kurumdur. Cemiyet, Balkanlar'dan gelen hızlı göç dalgasının getirdiği

kimsesiz ve yetim çocuklarını himaye etmeye çalışırken, bu faaliyetler yetersiz kalmaya başladığında 1917 yılında merkezi İstanbul olan Himâye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur. Himaye-i Etfal Cemiyeti kimsesiz çocukların sağlıklı, ahlaklı ve milli kimliğe uygun olarak yetiştirilmesini kendine amaç edinmiştir (Öztan, 2011: 56). Darüşşafaka ise, babası olmayan ve aynı zamanda sosyal ve ekonomik açıdan zor durumda olan başarılı çocukları okutmak ve topluma kazandırmak amacını güden karşılıksız eğitim-öğretim hizmeti sunan sosyal yardım kuruluşudur (Taşçı, 2010: 71).

Göçmen çocuklar için Osmanlı Devletinde kurulan bazı örgütlerin Türkiye Cumhuriyetine de kurum olarak devredilmesi bu konuda Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri arasında bir süreklilik olduğunu göstermektedir. Daruleytam, Darulaceze, Himaye-i Etfal gibi kurumlar fonksiyonlarını değişik biçimleriyle Cumhuriyet döneminde de devam ettirmişlerdir. Son dönem göçmen çocuklara yönelik düzenlemelerde uluslararası örgütlerin büyük etkisi olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği süreci ve diğer ulus üstü aktörler ile Türkiye'nin yaşadığı siyasal, toplumsal dönüşüm, bu dönemde göçmen çocuklara yönelik kamu politikalarının geliştirilmesine zemin teşkil etmektedir. Özellikle 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile birlikte çizilen hukuksal çerçeve ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen idari süreç, göçmen çocukların ayrı bir politika konusu olarak ele alındığı, refakatsiz çocuklara yönelik olarak çocuğun yüksek yararı ilkesinin gözetildiği bir döneme işaret etmektedir. Bu dönemde geliştirilen politikalarda Avrupa Birliği, Uluslararası Göç Örgütü, Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği gibi ulus üstü aktörlerin etkisi görülmektedir (Kesgin, 2017:79).

3.Suriyeli Yetim Yaşam Merkezleri Araştırması

3.1. Araştırma Yöntemi

Araştırmanın Konusu ve Amacı ve Önemi

Çalışma Suriyeli yetim sığınmacıların hayata tutunmaları, topluma kazandırılmaları konusunda son derece önemli bir işlev gören Yetim Yaşam Merkezlerini konu etmektedir. Bu kurumların amacı, işleyişi, karşılaşılan sorunlar ve geleceğe yönelik hedeflerinin yakından incelenmesi, tanınması ve tanıtılmasının ilerleyen süreçte yapılacak çalışmalar ve geliştirilecek politikalara zemin hazırlaması ümit edilmektedir.

Çalışma sonucunda elde edilecek veriler ışığında hem Hatay'da hem de Türkiye'de bulunan Suriyeli yetim sığınmacıların karşılaştıkları sorun ve engellere ışık tutması, karşılaşılan problemler ya da engellerin belirlenip bu konuda eksikliklerin giderilmesine katkı sağlamak hedeflenmektedir.

Araştırmanın temel problemi, Suriyeli yetimlerin topluma kazandırılması ve bu alanda faaliyet gösteren yetim yaşam merkezlerinin işlevi, işleyişi, sorun alanları ve iyileştirmeye dönük yönlerinin tespitidir.

Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden “mülakat” tercih edilmiştir. Anket çalışmalarının olumsuz yönleri dikkate alındığında; yüz yüze olunmadığı için katılımcıların davranışlarının gözlenememesi, daha kısa sürede cevap verilmesi, genellikle standart cevaplar istenmesi, derinlemesine bilgi edinme olanaklarının azlığı gibi unsurlardan dolayı mülakat tekniği tercih edilmiştir. Mülakat, Suriyeli yetim çocuklar ve aileleri ile Yetim Yaşam Merkezi yöneticileri üzerinde uygulanmıştır.

Araştırma alanında katılımcılarla yapılacak görüşmeler için, önceden bir mülakat formu hazırlanmıştır. Mülakat formu 4 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hem yönetici hem de

yararlanıcıların Yetim Yaşam Merkezleri ile ilgili gerekçeleri sorulmuştur. İkinci bölümde yine hem yönetici hem de yararlanıcılara Yetim Yaşam Merkezlerinin işleyişine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Üçüncü bölümde Yetim Yaşam Merkezlerinin ilişkin sorun alanları tespit dilmeye çalışılmıştır. Dördüncü ve son bölümde Yetim Yaşam Merkezi yararlanıcı ve yöneticilerinin geleceğe ilişkin beklentilerine yer verilmiştir.

Hazırlanan mülakat formundaki sorular alanda denenmiş ve anlaşılmayan sorular tekrar düzenlenmiş, katılımcılara sorularak verilen cevaplar kayıt edilmiştir. Araştırma esnasında Suriyeli yetimlerin hassasiyetleri göz önünde bulundurularak güven duymaları sağlanmıştır. Araştırmacı olarak mülakatı bizzat kendimizin yapması, Arapça diline hakimiyet ile alanda defalarca bir araya gelmemiz bu konuda ciddi avantajlar sağlamıştır. Mülakat ve gözlemlerin neticelerini daha iyi yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilmiştir.

Araştırmada geçerlilik ve güvenilirliği artırmak için, araştırma sürecinde gerekli görüldüğü hallerde, araştırmayla ilgili yeni stratejilere başvurulmuştur. Bu çerçevede görüşmeye ilave sorular da eklenmiştir. Araştırma alanına olan yakınlıktan dolayı yüz yüze görüşmeler yoluyla ayrıntılı ve derinlemesine bilgi toplanmıştır. Böylece uzun süreli bilgi toplama süreci takip edilmiş ve elde edilen bulguların teyit edilmesi için alana tekrar dönülmüştür. Araştırmanın iç geçerliliğini artırmak için araştırma bulgularıyla, verilerin elde edildiği ortam göz önünde bulundurularak, anlamlı olup olmadığına dikkat edilmiştir. Araştırmanın dış güvenilirliğini artırmak amacıyla da, araştırmaya veri kaynağı olan bireylerin düşünceleri ve olayları tanımlamaları, açık bir biçimde verilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Nitel bir araştırma olan çalışmada araştırma evreni olarak Hatay'daki üç yetimhane yararlanıcı ve yöneticileri seçilmiştir. Burada örnekleme dahil edilen bireylerin tutum, duygu ve düşünceleri üzerinden gerçekçi tespitlere ulaşılmaya çalışılmaktadır. Nicel araştırmalarda örneklem üzerinden genellemeler yapılırken, nitel araştırmalarda evrende muhtemel farklılık ve çeşitliliklerden bütüncül bir sonuca varılmak amaçlanmıştır.

Araştırma, daha az sayıdaki bireylerin duygu, düşünce ve tutumlarının daha çok kendi ifadeleri üzerinden nitel bir araştırmaya tabi kılındığından, araştırmanın amacı "nicel araştırmacılarda olduğu gibi belirli bir evrene sağlam genellemeler yapmak değil, bir evrende olası çeşitlik, zenginlik, farklılık ve aykırılıkları çalışmalarına dâhil ederek bütüncül bir resim elde etmek" olarak belirlenmiştir. Bu nedenle araştırma, teorik olarak nitel bir araştırmanın ve kullanılan derinlemesine görüşme tekniğinin içerdiği tüm avantaj ve dezavantajları da barındırmaktadır.

Bu araştırmada da bahsedilen hassasiyetler çerçevesinde araştırmanın evreni olarak Hatay'daki Suriyeli yetimler belirlenmiş ve "amaçlı örnekleme" teknikleri kullanılmak suretiyle örneklem tespitine girilmiştir. Nitel araştırmalarda örneklemin büyüklüğü çok fazla önemli olmasa da doğrudan doğruya görüşme yapılan kişi sayısının mümkün olduğu kadar çok, çeşitli ve temsil kabiliyetine sahip olmasına hassasiyet gösterilmiştir. Bu çerçevede üç ayrı yetim yaşam merkezinde 12 kişiyle görüşülmüştür. Artık farklı yorumların ve anlayışların çıkmadığına kanaat getirilinceye kadar mülakat ve gözlemlere devam edilmiştir.

Birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen bilginin organize edilmesi, çalışma alanı ve "aktör"lerinin betimlenmesi, bilginin sınıflandırılarak analiz edilmesi, bulguların yorumlanarak anlamlandırılması ve son aşamada raporlaştırılması da önem arz etmektedir. Bu süreçte, ayrıca "söylem çözümlemesine/analizine" de müracaat edilmiş, böylece "bireyi imgesel evreninden koparıp, simgesel düzeni benimsemeye koşullayan güç ilişkileri, değerler, ideolojiler, kimlik tanımlamaları gibi çeşitli toplumsal olguların dilsel kurgulamalar yoluyla yansımaları" (Baş ve Akturan, 2008: 31) belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçların manipülasyona tabi

tutulmadan sunulması, akademik tutumun gerektirdiği bir dille anlatılması, görüşülenlerin kimlik ve değer dünyasının gizliliğine özen gösterilmesi ise ahlaki bir sorumluluk olarak araştırmacının farkında olduğu bir gerçektir.

Araştırmanın Hipotezleri

Temel Hipotez:

“Suriyeli Sığınmacı Yetimler, sosyal, psikolojik, ekonomik yönden bakıma muhtaçtırlar. Bu konuda Yetim yaşam Merkezleri önemli bir fonksiyonu üstlenmektedirler” çalışmanın temel hipotezidir.

Alt Hipotezler:

- Suriyeli yetimler, farklı bir toplumsal yapıda yaşamlarını devam ettirmek durumundadırlar.
- Suriyeli yetimler problemi yaşamaktadırlar.
- Suriyeli yetimler uyum problemleri yaşamaktadırlar.
- Suriyeli yetimler, gelecekleri konusunda endişe duymaktadırlar.
- Suriyeli yetimler, savaş psikolojisinin etkisinde kalan, ailelerini, akrabalarını ve arkadaşlarını savaşta kaybettiklerinden dolayı korku, kaygı, endişe ve üzüntü gibi birçok psikolojik durumu yaşamakta olan bireylerdir.

3.2.Araştırma Bulguları

Araştırma bulguları araştırma öncesinde hazırlanan mülakat formunda belirlenen soru bölümlerine göre tasnif edilmiştir. Buna göre birinci bölümde hem Suriyeli Yetim ve aileleri hem de Yetim Yaşam Merkezi Yöneticilerinin Yetim yaşam Merkezlerinin gerekçesine ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

Gereke

Yetim Yaşam Merkezi Yöneticilerinden O.E. İstanbul’da ikamet eden emekli bir mühendistir. Aynı zamanda İstanbul’da bir sivil toplum kuruluşunun yöneticiliğini yapmaktadır. Yetim Yaşam Merkezinin kuruluş gerekçesini şöyle açıklamaktadır:

“Suriye’de meydana gelen olayları ilgi ve kaygı ile takip ediyorduk. Savaş sebebi ile canlarını, ailelerini, evlerini, mallarını geride bırakarak Türkiye’ye sığınan insanlara yardım eli uzatmanın hem insani hem de islami bir vazife olduğunu düşünüyorduk. Elbette devletimiz bu insanların türlü ihtiyaçlarını giderme noktasından tüm kaynaklarını seferber etmiş durumdaydı. Ancak devletin her yere ulaşmasının ya da kimi sığınmacıların devlet desteklerine erişim noktasında sıkıntılar yaşayacağını da farkındaydık. Özellikle çocukların, bilhassa yetim çocukların bu süreçte ciddi sıkıntılar yaşayacağını gözlemliyorduk. Tamamen sivil inisiyatif olarak İstanbul’dan Hatay’a geldik. Diğer ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının bölgedeki çalışmalarını izledik ve bu işin ucundan biz de tutmak istedik.

Yetim Yaşam Merkezi Yararlanıcılarından E.A 25 yaşında bir kadın. Suriye’nin Humus kenti kırsalından göç etmiş. Üç kız çocuğu var. Yaşları, 7,5 ve 4. Eşi 2012 sonlarında çatışmalarda vefat etmiş. Erkek kardeşi ile birlikte önce Kilis, ardından Gaziantep’e gitmiş. Gaziantep’te erkek kardeşi yanlarından ayrılarak Suriye’ye dönmüş. Başlangıçta aynı yöreden tanıdıkları ortak bir oda kiralamışlar. Gaziantep’te bir mahallede Suriyeliler ile yerli halk arasında gerginlik çıkınca Hatay’a gelmiş. Sınıra yakın olması ve maddi imkansızlıklar nedeni ile Suriye’ye dönme ihtimaline dayalı olarak Reyhanlı ilçesini tercih etmiş. Büyük kızının okulda

yetim olduğu tespit edilince Yetim Yaşam Merkezi Yöneticileri kendisini bulmuş. Hem güvenlik, hem barınma hem de kızlarının eğitim imkanlarının sağlandığı, üstelik kızlarından ayrılmadan bu imkanların sunulması Yetim Yaşam Merkezini kendisi için sığınacak güvenli bir liman olarak görmüş.

Yetim Yaşam Merkezi Yararlanıcılarından Ş.B 29 yaşında bir kadın. Suriye'nin Halep kentinden 2013 Temmuz ayında gelmiş. Evlerinin bombalanması sonucu eşi ve bir kızını kaybetmiş. Bombalamanın ardından yaralı 9 yaşındaki büyük oğlu ve 5 yaşındaki küçük oğlu ile bir sağlık aracı ile Reyhanlı Devlet hastanesine gelmiş. Yaralı oğlu bir ayağını kaybetmiş. Tedavisi sürerken doktorlar aracılığıyla Yetim Yaşam Merkezini duymuş, müracaat etmiş ve kabul edilmiş. Engelli oğlundan ayrılmaksızın barınabileceği bir yer olduğu için Yetim Yaşam Merkezinde kalmaktan son derece memnun.

Yetim Yaşam Merkezi Yöneticilerinden A.Y. emekli bir işadımı. İstanbul'da ikamet ediyor. Yetim Yaşam Merkezi ile ilgili gerekçesini tamamen insani ve İslami gerekçelere dayandırıyor. Suriyeli Yetimlerin ahiret için kendilerine sunulmuş eşsiz bir fırsat olduğunu "Suriyeli Yetimlerle ilgilenmek bizim için köprüden önce son çıkış; uçuştan önce son çağrı" ifade ediyor.

İşleyiş

Yetim Yaşam Merkezi Yöneticisi O.E. Hatay'ın Reyhanlı ilçesine gelmiş ve Suriyeli Yetimler için önce bir ana okulu, ardından ilköğretim okulu, ardından da Yetim Yaşam Merkezinin kurulmasına öncülük etmiştir. 15 yıllığına kiralan 20 dönüm arazi üzerine prefabrik olarak inşa edilen 56 ev, 8 derslikli bir ilkokul ve yönetim merkezinden oluşan Yetim Yaşam Merkezi yaklaşık 180 yetim ve annelerine ev sahipliği yapmaktadır.

Kabul Kriterleri: Yetim Yaşam Merkezine kabul için kesinlikle yetim olmak (belge ile ispatlı) gerekmektedir. Erkek çocukların 12 yaş altında olması gerekirken kız çocukları için yaş sınırlaması bulunmamaktadır. Ayrıca kabulden önce ahlaki yapı ile ilgili araştırma da yapılmaktadır.

Yetim Yaşam Merkezinin en önemli özelliklerinden birisi Bütünleşik Hizmet Sunumdur. Barınma, eğitim, gıda gibi hizmetler aynı alan çerçevesinde ev ortamında sunulmaktadır.

Barınma: Yetim Yaşam Merkezlerinde yetimler anneleri ile birlikte ev ortamında barındırılmaktadır. Sosyalleşme bakımında özellikle Avlu Tipi yerleşim tercih edilmiştir.

Gıda: Kızılay ile yapılan protokol çerçevesinde birey başına her biri 25 TL'lik 3 Adet BİM Kart dağıtılmaktadır. Bu kartların maliyeti hayırseverler tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca hayırseverler tarafından gıda paketleri de dağıtılmaktadır.

Eğitim: Yetim Yaşam Merkezinde 8 derslikli bir ilkokul bulunmaktadır. Öğretmenler MEB tarafından görevlendirilmektedir. 180-200 öğrenci bu okulda eğitimini sürdürmektedir. Halk eğitim Merkezi tarafından anne ve yetimlere Türkçe dil eğitimi verilmektedir. Müftülük aracılığı ile din ve ahlak eğitimi verilmektedir. Ayrıca Suriyeli İlahiyat mezunu bir bayan tarafından haftada 8 saat din ve kuran eğitimi de verilmektedir.

Mesleki Eğitim: Yetim annelerine sebze kurutma, turşu, el işi, örgü, boncukla bileklik, tespih yapımı gibi konularda eğitim verilmektedir. Malzemeler yetim annelerine verilmekte, annelerin ürettikleri eşyalarda satılmakta ve üretime nakdi olarak teslim edilmektedir.

Yetim Yaşam Merkezi yararlanıcılarından S.D. 30 yaşında bir kadın. Eşinin vefatından sonra Suriye'nin Halep kentinden 2 kızı ve 1 oğlu ile birlikte gelmiş. Önce Yayladağı ilçesinde Barınma Merkezinde (Kamp) kalmış. Barınma merkezi Şanlıurfa'ya taşınınca ayrılmış ve Reyhanlı'ya gelmiş. Yetim Yaşam Merkezlerinin işleyişini ile ilgili çocuklarından ayrı

kalmadan, üstelik ev ortamında bakımlarına olanak tanındığı için son derece memnun ve müteşekkir olduğunu ifade etmektedir.

Sorun Alanları

Yetim Yaşam Merkezi Yöneticilerinden A.Y., maddi hiçbir sıkıntının yaşanmadığı ifade edilmektedir. Ancak Kamu kurumları ile gerçekleştirilmesi planlan faaliyetlerde bürokratik prosedürlerin çok uzun sürdüğünden şikayet edilmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile yetimlere yönelik psiko-destek programı uygulanması amacı ile imzalanması gereken protokolün 6 ay geçmesine rağmen halen bürokratik engellere takılması, sorun alanlarına ilişkin örnek teşkil etmektedir.

Yetim Yaşam Merkezi Yöneticilerinden O.E. maddiyatla ilgili İstanbul'daki hayırsever vatandaşların katkısının çok olduğunu ifade etmektedir. Hayırseverlerin kendileri ile birlikte İstanbul'dan aileleri ile birlikte geldiklerini, yetimleri ve yetim annelerini Yetim Yaşam Merkezlerinde ziyaret ettiklerini, hatta birkaç gün beraber kaldıklarını, bilgi alışverişlerinde bulduklarını, sohbet ettiklerini, bir anlamda psiko-sosyal destek sağladıklarını ifade etmiştir.

Geleceğe Yönelik Beklentiler

Yetim Yaşam Merkezi Yöneticileri temelde Allah rızasından başka hiçbir beklentileri olmadığını defalarca ifade etmişlerdir. Yetim çocukların organ mafyalarının eline düşmemesi, terör çetelerinden uzak tutulması, eğitilmiş, ahlaklı bireyler olarak topluma kazandırılmaları, en azından yaşadıkları toplumda oluşturmaları muhtemel sosyal risklerin bertaraf edilmesi geleceğe yönelik beklentiler olarak sıralanmaktadır.

Yetim Yaşam Merkezi yararlanıcılarının neredeyse tamamı Türkiye'de kalmayı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayı, bu vatana ve millete minnet borçları olduklarını ve bu borcu ödemek için azami derecede gayret sarf etmek istediklerini ifade etmişlerdir.

Sonuç

Suriye'de yaşanan savaş milyonlarca insanın hayatında köklü değişikliklere neden olmuştur. Yüzbinlerce insan hayatını kaybederken, milyonlarca insan ülke içinde ve ülke dışında yaşadığı toprakları terk etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte Türkiye'ye üç milyondan fazla insan sığınmıştır. Bu kitle içerisinde en mağdur kesimi şüphesiz çocuklar oluşturmaktadır. Ancak çocuklar içerisinde de daha mağdur grubu yetim çocuklar teşkil etmektedir. Savaşın, göçün psikolojik, sosyal, ekonomik zorluklarının yanında ebeveynlerini de kaybetmenin yarattığı sonuçlara katlanmak zorunda kalan yetim çocuklar, belki de üzerinde çalışılmayı, toplumsal duyarlılığın dikkatlerini bu noktaya çekmeyi, seslerinin duyurulmasına en çok ihtiyaç duyulan kesimi teşkil etmekte. Çünkü bu gruptaki çocukların göç süreçleri, sığınma sonrasında temel ihtiyaçların giderilmesi ile ilgili kamu ve sivil toplum kuruluşları tarafından sunulan hizmetler erişim noktasında da ciddi sıkıntılar yaşadıkları bilinmektedir.

Suriyeli Yetim Yaşam Merkezleri, Hatay'da Suriyeli yetim çocukların barınma, gıda, eğitim, sağlık, mesleki eğitim başta olmak üzere tüm ihtiyaçlarının bütünsel olarak verildiği kurumlardır. Tamamen sivil insiyatif olarak kurulan bu merkezlerde yetimlere anneleri ile birlikte ev ortamında bakılmaktadır. Eğitim, sağlık, psiko-sosyal destek gibi konularda kamu kurumları ile protokoller imzalanmaktadır.

Çalışmada üç ayrı Yetim Yaşam Merkezinden üç yönetici ve oniki yararlanıcı ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiş, gözlemlere yer verilmiştir. Çalışma sonucunda Yetim Yaşam Merkezlerinin Suriyeli yetimler ve annelerinin bakımı, rehabilitasyonu ve topluma entegrasyonu noktasında çok hayati görevler üstlendikleri anlaşılmaktadır. Mülakata katılan yararlanıcıların vurguladıkları en önemli hususlardan birisi yetimlerin annelerinden ayrılmadan

bakımlarının üstlenilmesidir. Savaşta zaten babalarını kaybeden yetimlerin bakım adına annelerinden ayrılmasının hem çocuk hem annede ciddi travmalara neden olabileceği endişesi ile böyle bir yönteme başvurulmuştur.

Bakım hizmetlerinin evde sürdürülmesi Yetim Yaşam Merkezlerinin en çok önemsenen bir başka özelliğidir. Karılımcılar bu yöntemin çocuklarla daha kaliteli diyalog kurmayı kolaylaştırdığını ifade etmişlerdir. Zaten çağdaş çocuk bakım hizmetleri son dönemlerde “koşu tipi” bakım mekanlarından “ev tipi” bakım mekanlarına dönüşmüştür. Gerek batıda gerekse Türkiye’de “çocuk evleri”, “çocuk siteleri”, “sevgi evleri” bu uygulamanın tipik örnekleridir. Yetim Yaşam Merkezlerinde evler “avlu tipi” dizyan edilmiştir. Bu sistem de evler ardaşık olark dizlemkte ama hepsi aynı avluya bakmaktadır. Bu durum hem kültürel olarak hem Suriye hem de Türkiye’de yıllarca uygulanagelmıştır. Sosyalleşmeyikolyalaştırdığı gibi yardımlaşma ve iletişimi kolaylaştırmaktadır. Avlu tipi yerleşimin sığınmacıların günlük yaşantılarında otokontrolü sağladığı gibi avluda birbirinin dertrleri ile ilgilenmeyi kolaylaştıran bir anlamda birbirleri için psiko-sosyal destek sağlayan bir işlev gördüğü de ifade edilmektedir.

Hizmetlerin bütünleşik sunumu Yetim yaşam Merkezlerinin bir başka önemli özelliğini ortaya koymaktadır. Katılımcılarla yapılan mülakatta barınma, gıda, eğitim gibi hizmetlerin aynı alanda verilesinin büyük bir nimet olduğunu vurgulamışlardır. Yetim yaşam Merkezi içerisinde anaokulu ve ilkokulun bulunması çocukların eğitime eşimini önemli ölçüde kolaylaştırmaktadır.

Arşatırmanın bir başka sonucu Suriyeli yetim ve ailelerin geleceğelişkin beklentileridir. Gerek yetimler gerekse annelerinin çok büyük bir çoğounluğu (nerdeyse tamamı) savaş bitse bile hiçbir şekilde Suriye’ye dönmeyi düşünmemektedirler. Gelekete Türk vatandaşı olmayı, hayatlarını Türkiye’de sürdürmeyi, Türkiye Cumhuriyeti devletine yararlı bir fert olmayı dilediklerini ifade etmişlerdir.

Yetim Yaşam Merkezlerinin yöneticileri ile yapılan görüşmelerin ortak sonucu bu hizmetin insani ve islami kaygılarla gerçekleştiriyor olmasıdır. Bu işe gönül veren kişi ve kurumların maddi – dünyevi hiçbir beklentileri yoktur. Suriyeli yetimlere bakımın ensar kültürüne sahip bir toplum içintelakki edilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Diğer yandan sahip çıkılmadığı taktirde bu yetim çocukların organ ve terör çeteleri başta olmak üzere kötü niyetli bir çok oluşumun malzemesi omalarından endişe edilmektedir. Böyle bir sürecin gelecekte ciddi toplumsal riskleri barındırdığı, bu riskleri bertaraf etmenin bu çocuklara sahip çıkmak vesilesi ile gerçekleşebileceği öne sürülmektedir.

KAYNAKÇA

- AFAD (2017). Barınma Merkezlerinde Son Durum, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2017. <https://www.afad.gov.tr/tr/2374/BarınmaMerkezlerinde-Son-Durum>. (15.10.2017).
- Aile ve Sosyal Politikalara Bakanlığı (2012) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2012 yılı Faaliyet Raporu. Ankara. ASPB Yayınları
- BAŞ, Türker, AKTURAN, Uğur (2008). Nitel Araştırma Yöntemleri (NVivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- DURUEL M, ve Mehmet Kara (2016a). Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sosyal Politika Önlemleri (Hatay İli Örneği), Ortadoğu’daki Çatışmalar Kapsamında Göç Sorunu, Efil Yayınevi, Ankara.
- DURUEL,Mehmet (2016b)., “Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorunu” Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Cilt:30, Sayı:5, Yıl: 2016, Erzurum.

- DURUEL, Mehmet (2017a)., “Suriyeli Sığınmacıların Emek Piyasasına Etkileri: Fırsatlar ve Tedditler” PESA Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt 3, Sayı 2 (2017)
- DURUEL, Mehmet (2017b)., Suriyeli Sığınmacıların Karşılaştıkları Temel Sorunlar, Algı Ve Beklentiler: Hatay Örneği. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi Yıl: 2017 Sayı : 62
- DURUEL, Mehmet (2017c)., Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Statüsü Ve Sosyal Politika Bakımından Karşılaşılan Güçlükler. Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Metinleri (Papers On Social Science)2017 Temmuz ICOMEP Özel Sayısı
- ERSÖZ, Halis Yunus (2011), Sosyal Politikada Yerelleşme, İTO Yayınları, Yayın No: 2010-99, İstanbul.
- GİGM (2017). Geçici Koruma, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (08.10.2017).
- KESGİN, Selman Salim (2017) “Türk Kamu Yönetiminde Göçmen Çocuklara Yönelik Politikalar”, Göç Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, Mayıs 2017.
- KORAY, Meryem (2008), Sosyal Politika, 3.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- ÖZTAN, G. (2015). Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- TALAS, Cahit (1992), Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- TAŞÇI, F. (2010). Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım, İstanbul: Nobel Yayınları.
- TOPÇUOĞLU, Atasü, R.(2014), “Hayatı Değiştirmek İçin Yola Çıkanlar- Yola Çıkınca Değişen Hayatlar: Bir Müracaatçı Grubu Olarak Göçmen Çocuklar” Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi.
- UNHCR. Registered Syrian Refugees, United Nations High Commissioner for Refugees, 2017. Erişim: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> (17.10.2017).
- UNHCR. Syrian Refugees in Turkey Frequently Asked Questions, United Nations High Commissioner for Refugees, 2015. http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/frequently_asked_questions.pdf (17.10.2017).
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.